

MUOMALANING DINIY, AXLOQIY, PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK ASOSLARI

Rajabova Ugiljon Abdusattorovna

Namangan viloyati To‘raqo‘rg‘on tumani

3-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada muomala madaniyatining diniy, axloqiy, psixologik, va pedagogik asoslari va islom dinining muomala madaniyati to‘g‘risidagi eslatmalari, qur‘on va hadislardagi axloqiy me‘yorlar haqidagi faktlar keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Islom dini, qur‘on, hadis, odob, shirinso‘zlik, axloq, munosabat, olloh, payg‘ambar, musulmon.

Mustaqillik sharofati bilan qadriyatlarimizni tiklashga, tariximizni o‘rganishga, o‘zligimizni anglab yetishga imkoniyat yaratildi. Ayniqsa, muqaddas dinimiz - Islom dinining qayta tirilishi, uning insoniyat uchun ma‘rifat keltiradigan din ekanligini anglab yetayotganligimiz xalqimiz madaniy-ma‘naviy hayotida tub burilish hisoblanadi.

Ma‘lumki, inson barcha yaratilganlar orasida ajib va latif bir tabiat bilan ajratib turadi. Bu tabiatda insonning turli-tuman mayllari, orzulari maydonga kelgan. Masalan, inson eng yaxshi narsalarni istaydi, eng go‘zal narsalarga moyillik bildiradi, ziynatli narsalarni orzu etadi, insoniyatga xos sharaf bilan yashamoqqa intiladi. Ana shunday sharaf Islom dinida - xushmuomalalik, shirinso‘zlik, ochiq chehralik, to‘g‘riso‘zlik, muloyimlik, xushzabonlik, shirinsuxanlik kabi qator axloqiy tushunchalar bilan belgilanadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, Qur'oni Karim oyatlarida, Hadisi Sharifda bayon etilgan g'oyalar insoniyat tafakkuri va faoliyatidan ayri holda emas. Ayniqsa, Islom inonbalarida insonlardagi muomala madaniyati yaxshilik, burch, adolat, iymon singari odob va axloq tushunchalari bilan uyg'un holda olib qaratadi. Shuningdek, ota-ona bilan farzand o'rtasidagi munosabat, ularning o'zaro muomalada go'zallikka intilish masalalariga Islom dini juda katta e'tibor qaratadi.

Bu borada Abu Hurayra (r.a)dan rivoyat qilingan maria bu hadis tarbiyaviy jihatdan ahamiyatga molik: “Bir odam Rasululloh salollohu alayhi vassallamning huzurlariga kelib: “Yo Rasululloh, mening yaxshi muomala qil mog'imga kim haqliroqdir?”-deb so'raganida Payg'ambarimiz (s.a.v.) uch martasida ham «Onang!», so'ngra esa «Otang!»-deb javob beradilar. Ota-onani haqorat qilish, ularga yomon muomalada bo'lishni «odam qiladigan gunohi azimlardan biri» deb aytadilar. Ko'rinib turibdiki, Islomda chiroyli muomalaga, eng avvalo, ota-onalar haqlidir. Shuni ta'kidlash lozimki, Islomda tarbiya masalasiga e'tibor ta'lim masalalariga nisbatan keng qamrovliroq va ustuvorroqdir. Chunki tarbiya bolani uyda, ko'chada, maktabda o'zini tuta bilish odoblarini, aql bilan ish yuritib, jismini, nafsini o'ziga bo'ysindirishdek og'ir ishni yo'lga qo'yadi. Zero, inson ko'rib, eshitib, bilib, o'rganib tarbiyalanadi. Shu bilan birga, Ollohning haqqi - namoz, ro'za, zakot, haj kabi ibodatlarni ado etishi barobarida atrofdagilarni shirinso'zlikka, xushmuomalaga chaqirib boshqalarga ibrat bo'lishi mo'minlikning muhim xususiyatlaridan sanaladi. Ana shunday muomalalardan biri - shirinso'zlikdir. «Farzand ne'matining shukri uning go'zal tarbiyasidir» degan tamoyilga asoslangan Islom nazariyasi har bir tug'ilgan chaqaloq to tili chiqib, dilidagini gapira olguncha Islom tabiati bilan tug'ilishini, biroq ota-onalar farzandini g'ayridin yoki iymonsiz qilib qo'yishini uqtiradi. Bundan anglanadiki, bolalar ota-onalar tomonidan qanday yo'lga solinsa shu yo'lga qarab ketishligi ma'lum bo'ladi. Demak, ota-ona farzandni tarbiya qilar ekan, uning muomalasini to'g'ri yo'lga solishi ham ularning yuksak burchlaridan hisoblanadi. Bu borada Qur'onda ba'zi toifa odamlar boshqalarga nisbatan ezgulik qilinishiga haqli ekanligi uqtiriladi. Bu toifalaming avvalida esa ota-ona qo'yiladi. Islom dinida shirinso'zlik ulug'lanadi, yolg'onchilik esa unga to'siq bo'ladigan illat hisoblanadi, yolg'on so'zlovchilar munofiq deb ataladi. Yolg'on

soʻzlash Islom dinida muomala madaniyatiga zid holat sanaladi. Chunki odamlar har doim ham aldanavermaydilar, bir-ikki marta muomala-muloqotdan soʻng sezgir odam birodarining yolgʻon yoki rost soʻzlayotganligini bilib oladi.

Sharʼiy hukmlarda, Qurʼoni karim va hadislarda oʻrtaga qoʻyilgan koʻplab axloqiy fazilatlar tizimlari har bir musulmon rioya qilishi shart boʻlgan burch sifatida koʻrsatilgan - deb taʼkidlaydi faylasuf E.Yusupov, - Shariat qoidalariga iymon va eʼtiqod bilan rioya qilish asrlar davomida jamiyatda adolat, halollik, insonparvarlik gʻoyalari barqaror turishiga olib kelgan». Shu bois Islomda axloqiy taraqqiyot va muomala madaniyatining muhim omillaridan biri bekorchi soʻzlar, gʻiybat gaplar. yomon qiliqlardan uzoq boʻlishdir. Bu borada Islom dini yaxshi muomalasi roʻyobga chiqarish uchun yaxshi hamsuhbat topish va uning vositasida muomalani mustahkamlashni taklif etadi.

Aytish mumkinki, Islom dinida ibodatning mohiyati ham yaxshisoʻzlik va yaxshilik eʼtiqodlariga qaratilgan. Til yaxshi-yomon gaplarni soʻzlaydi, agar qalb shahvat va gʻaflat bilan toʻlgan boʻlsa, buni baxtsizlik alomati, deb bilish lozim. Chunki ibodatdan koʻzlangan maqsad-yomonlikdan xoli boʻlish. Bu esa oʻzini til va soʻz orqali namoyon etadi. Islom manbalarida ushbu masalaga tegishli bir rivoyat keltiriladi. Yaʼni, bir kuni bir yaxshi kishi koʻchadan oʻtib borayotganida bir necha hayosiz kishilar orqasidan yomon soʻzlar ila soʻkib qoldilar. Bu kishi ularning soʻzini eshitadi va qoʻlini koʻtarib: «Yo Rab, bu nodonlargʻa oʻzing aql bergil va toʻgʻri yoʻlgʻa solgʻil!»-deb duo qiladi. Bu holdan xabardor bir kishi soʻraydiki,

«Nima uchun siz ul kishilarning haqqigʻa yaxshi duo qildingiz?»- deb. U kishi: esa «Ey birodar, har kim oʻzida borini berur. Menda yaxshilik bor edi, shuni berdim, onlarda yamonligʻ bor ekan, oni berishdi. deb aytadi.

Yuqoridagilardan xulosa chiqaradigan boʻlsak. Islom dini insonlarni shirinsoʻz boʻlishga chaqirishi bejiz emas. Zero, Qurʼonda «Bandalarimga aytgin, ular eng goʻzal boʻlgan narsani aytsinlar. Albatta, shayton oralarini buzib turadi» (Al Isro surasi, 53 oyat). Olloh mana shu oyatda musulmonlarni oʻzaro suhbatlarida, gap- soʻzlarida shirinsoʻz boʻlishga buyuradi. Agar ular buyruqqa itoat etmay, yomon soʻzlarni ixtiyor qilsalar,

albatta, shayton oralarini buzadi va natijada yomonlik va dushmanlik sodir bo‘ladi. Qur’onning Baqara surasi, 83-oyatida esa Olloh aytadiki, “Va odamlarga yaxshi gaplar ayting” deydi. Bundan tashqari, Olloh taolo kishilarni huda-behuda baqiraverishlarini inkor etadi, aksincha, ularni past ovoz bilan so‘zlashga undaydi. Shirinso‘zlikning asosiy sharti ham shuni taqazo qiladi. Zero, garchi chiroyli maqtov bo‘lsin, u baqirib aytilsa, xunuk so‘zga aylanadi. Islom ovozini baralla qo‘yib baqirib-chaqirib so‘zlashni esa, eshakning hangrashiga o‘hshatadi. Olloh kishilar bilan so‘zlashayotganda, muomala qilayotganda ochiq yuzli bo‘lishni buyuradi va qo‘pollikdan qaytaradi. Olloh payg‘ambarimiz Muhammad salollohu alayhi vasallamga qarata shunday deydi: «Ollohning rahmati ila ularga muloyim bo‘ling. Agar qo‘pol, qalbi qattiq bo‘lganingizda. atrofingizdan tarqab ketar edilar». (Oli imron surasi, 159-oyat). Islom dini musulmonlarga har doimo hushmuomala, shirinso‘z bo‘lishlarini eslatar, qo‘pol va yomon so‘zdan tiyilishni buyurar ekan biz musulmonlar har doim uyda ko‘cha ko‘yda ish joyimizda doimo boshqalarga o‘rnak bo‘lishimiz lozim. Bu esa o‘qituvchilik kasbida o‘quvchilar uchun na’muna bo‘lishimizda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Abdulloh Muhammad Ibn Ismoil Al-Buhoriy. Hadis. 4-kitob. Qomuslar bosh tahririyati
2. Ma’naviy kamolot omillari T.: Universitet nashriyoti